

Marcu GABINSCHI
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al MECC
(Chişinău)

REFERITOR LA „HIBRID”, „MONSTRU”
„JANUS” Ş.A.M.D.
ŞI LA „INSTABILITATEA” LUI ÎN LIMBĂ

On the „hybrid”, „monstre”, „janus” etc. and its „instability” in the language

Abstract: The author who has always rejected the versions of the infinitive being disposed to disappear everywhere, allegedly the same as in the Balkan area, treats in the present paper some views, although expressed in eccentric modern terms (but similar in essence to the afore-mentioned) which portray the infinitive as a „hybrid”, a „monstre”, a „janus” etc., supposedly instable in the languages due to its own „double” nature. Such theories are completely groundless, contradicting the facts, as well as being based on implicitly identifying the verb as such only with its predicative forms.

To illustrate the true state of things through contrast, the ephemeral infinitive-based hybrid-like forms of the old Rom. *de-a facerea* type, disappeared long ago, is adduced.

Keywords: „hybrid”, „monster”, „Janus”, „instability”, contrast, echo-factor.

Rezumat: Autorul (care a respins întotdeauna versiunile potrivit cărora infinitivul ar fi de natură să dispară peste tot, la fel ca şi în limbile ariei balcanice) examinează în prezenta lucrare unele păreri, deşi exprimate în termeni excentrici moderni (dar amintind cele menţionate mai sus), care prezintă infinitivul ca un „hibrid”, „monstru”, „Janus” etc., chipurile instabil în limbi din cauza naturii sale „duble”. Astfel de teorii sunt lipsite de orice temei, deoarece contrazic brusc faptele, dar şi identifică implicit versul ca atare doar cu formele lui predicative.

Ilustrând starea de lucruri adevărată prin construcţiile efemere post-infinitivale din româna veche, de tipul *de-a facerea*, amintind nişte hibride care au dispărut demult.

Cuvinte-cheie: „hibrid”, „monstru”, „Janus”, „instabilitate”, „contrast”, factorul-ecou.

I

În cele de mai jos aducem doar fapte cunoscute atât în literatura lingvistică în general, cât şi unele descrise de acum de noi, fapte a căror confruntare între ele, nefăcută încă, ar putea contribui la spulberarea unor iluzii destul de răspândite în jurul infinitivului, în special ale celor formulate în expresii excentrice moderne.

Deşi principalele teze criticate mai jos nu se referă de regulă la situaţia infinitivului tocmai în regiunea Balcanilor, obiectivul acestei teze vine să sprijine unele puncte de vedere, pe care le-am criticat nu odată amănunţit, examinând faptele limbilor balcanice.

De aceea, ca să nu mai repetăm cele spuse, trimitem cititorul la ultima noastră carte în care sunt expuse rezumativ punctele noastre de vedere în problemă și se fac trimiteri la lucrările noastre precedente speciale pe această temă: vezi (Gabinschi, Marcu 2017, p. 233-265). Așa stând lucrurile, ne permitem să menționăm mai jos doar principalele puncte de reper din discuția menționată, fără să le documentăm aici.

După cum se știe, pe parcursul celor aproape două sute de ani de când se caută cauzele înlocuirii infinitivului (inclusiv ale dispariției lui) din diferite limbi balcanice, au fost emise diferite puncte de vedere (unele din ele chiar fantastice), dintre care își mai păstrează actualitatea doar trei. E vorba de sursa greacă a fenomenului, dar și de cea autohtonă locală (punctul de vedere la care am aderat și noi, aducând și argumente proprii în sprijinul lui), precum și de versiunea retragerii independente a infinitivului în fiecare limbă balcanică.

Această presupusă retragere independentă ajunsă în unele limbi din regiune chiar la completa eliminare a infinitivului (ca în greacă, albaneza toscă, bulgară și macedoneană, dar și în aromână) s-ar datora naturii lui, el neputând chipurile exprima cele ce se cer exprimate. Părerii de acest fel nu lipsesc la lingviștii din diferite țări balcanice, inspirate și de motive „patriotice” (cum e cazul renumitului lingvist albanez Sh. Demiraj, odată președinte al Academiei de Științe din Albania). Dar un punct de vedere asemănător, deși străin de motivele „patriotice”, atribuind infinitivului propria instabilitate internă, de natură să predetermine dispariția lui în diferite limbi, s-a făcut cunoscut datorită cărții lui I. Bacinschi din 1946 [2]. După acesta, dispariția infinitivului ar fi, la fel ca și apariția lui, un lucru obișnuit nu numai în Balcani, ci și, în principiu, oriunde.

Dintre examinările unor aspecte mai concrete ale problemei neatinse de I. Bacinschi, o putem numi pe cea a lui P. Trost, referitoare la limba neobalcanică sefardă (iudeospaniolă), P. Trost presupune apriori aceleași fenomene de tip balcanic și în sefarda din Maroc [3], ipoteză respinsă de noi „fără drept de apel” pe baza tuturor faptelor cât de relevante în problemă, vezi [1] și lucrările indicate acolo).

Această problemă a fost examinată de V.I. Rozențveig, care pornind de la faptele sefarde, aduse de noi în discuție de tipul lui *ké ke (f)aga?* și *kale ke (f)aga* (izomorfe cu rom. resp. *ce să fac?* și *trebuie să fac* și altele balcanice), afirmă cum că acestea nu ar fi imitații ale limbilor balcanice coîntrebuințate, ci că s-ar datora însuși „mecanismului contactelor” interglotice. Dar în realitate ceva asemănător, construit din material spaniol după un model complet străin spaniolei, n-a fost găsit în niciun caz al contactelor ei cu vreuna din multiplele limbi din Europa, America, Africa și Asia (vezi, de ex., [4]) și comentariile noastre în (Gabinschi, Marcu 2017, p. 246).

Dar de la această problemă balcanologică concretă V.I. Rozențveig trece la prezentarea infinitivului în genere ca o piedică în comunicare, de natură să fie înlocuit prin ceva chipurile mai răspicat. În acest scop cercetătorul se bazează pe tezele generale, bine cunoscute în lingvistică, ale lui L. Tesnière, după care „Infinitivul prin esența sa este ceva nedeslușit, versatil și greu de prins”, „incomod de folosit” ș.a.m.d. (В.Ю. Розенцвейг, p. 67), teză tot atât de inconsistentă ca cea a dnei S. Rémi-Girand, pe care o comentăm în continuare. L. Ternière își mai trădează subiectivismul (exprimat patetic), vorbind de „aversiunea infinitivului pentru noțiunea de persoană”

(tot acolo). Inconsistența acestei teze bate la ochi, odată ce tocmai infinitivul francezei, maternă, a lui L. Ternière, ca și orice infinitiv romanic, fiind reflexiv, distinge persoana (dar și numărul) subiectului acțiunii. Și dacă ortografierea separată a exponenților acestor categorii în franceză și română le prezintă ca pe niște cuvinte aparte („pronume scurte”), ca în *a se face* și *se faire*, iar ortografia portugheză e ambiguă (ca în *fazer-se*), apoi cea italiană (ca în *farsi*) și cea spaniolă (ca în *hacerse*) reflectă mai bine statutul lui real. În genere însă, relațiile infinitivului cu categoriile morfologice nu sunt așa de simple cum pare la prima vedere, cerând o definiție într-o măsură mai complicată (vezi Gabinschi, Marcu 2017, p. 147 urm.), altfel n-am ieși niciodată din contradicțiile proprii descrierii infinitivului din multe limbi.

Tot o prezentare plastică sau figurată (ca să nu spunem „excentrică”) găsim în lucrarea consacrată tocmai infinitivului în plan lingvistic general [6]. Acolo dna S. Rémi-Girand, printre alte teze greu de acceptat despre „natura dublă” a infinitivului, îl prezintă ca pe un „veritabil „janus” (p. 7) „un mic (de ce tocmai „mic”? – *M.G.*) monstru lingvistic” (p. 24), „un fel de hibrid verbo-nominal” (p. 30) ș.a.m.d., de unde este imposibil de înțeles ce este infinitivul, din care clasă de cuvinte face parte și de ce totuși apare și se menține timp de mii de ani în multe limbi. O caracteristică asemănătoare a infinitivului găsim într-o carte mai recentă despre el, scrisă tot în plan lingvistic general, vezi [7] și comentariile din (Gabinschi, Marcu 2017, p. 256-262). Autorii ajung la concluzia cum că infinitivul ar fi prin însăși natura sa ceva instabil, deoarece are însuși atât verbale, cât și nominale (p. 153), teză ce devine treptat un loc comun în lingvistica zilelor noastre (în acest scop autorii repetă teza stranie, cum că înlocuirea infinitivului grec începe deja la Homer! (p. 18)).

Totuși, oricât de modernă (și chiar artistic exprimată), această teză își vedește completa ei inconsistență în lumina cel puțin a fiecăreia din următoarele două constatări:

1) La niciunul din adepții tezei examinate nu găsim vreo definiție strictă lingvistică generală a verbului, și nici a infinitivului. În consecință, drept verb sunt luate implicit numai formele lui predicative (de cele mai dese ori, deși nu întotdeauna, cele personale), infinitivul rămânând în afara verbului, dar neputând fi considerat nici substantiv (deși nu lipsesc nici afirmații și în acest sens, demonstrând haosul existent în această sferă, vezi, de ex., (Togebly, K. p. 291-192). Așa se ajunge la prezentarea infinitivului ca „hibrid”, ba și mai extravagant, ca „monstru”, „janus” ș.a.m.d., dar metaforele emoționale nu pot compensa lipsa definițiilor stricte ale obiectelor cercetate, definiții care, potrivit binecunoscutului principiu empiric al lui L. Hjelmslev (vezi (Gabinschi, Marcu 2017 p. 100)), cer printre altele, corespunderea cât mai mare posibilă cu volumul general acceptat al noțiunii de definit (adică să nu fie, în măsura posibilului, nici mai largi, nici mai înguste decât volumul noțiunii respective deja existent).

Dar acesta, existent de mai bine de două mii de ani, include în verb nu numai formele lui predicative (de cele mai dese ori personale), ci și infinitivul și gerunziul (ca să nu vorbim de supin, fapt puțin cunoscut limbilor). Această teză a gramaticii universale este bazată pe intuiția profundă a vorbitorilor. Formațiile interclasiale din sfera limitrofă verbalo-nominală există și ele, cf., de ex., în (1, *passim*), despre supinul român în sens strict, dar aceasta nu privește infinitivul, plasat de o mulțime de gramatici ale diferitor limbi doar în capitolele consacrate verbului, nu unui „hibrid”.

Totuși, în limbile europene pe care e bazată tradiția lor gramaticală, formele verbale nepredicative sunt puține, adică infinitivul și gerunziul, fiecare în varierea existentă și la predicatorii verbali, adică timpul relativ, diateza, dar la reflexiv și persoana și numărul. Însă chiar în limba europeană albaneză găsim o formă verbală nepredicativă specifică de tipul lui *së bëri*, denotând acțiunea care se sfârșește ori merge spre sfârșit, introdusă de cele mai dese ori de verbe ca „a sfârși”, „a înceta” ș.a. sau „a obosi”, „a se sătura”, „a se plictisi” ș.a., formă căreia îi zicem de aceea „terminativ”.

În alte limbi volumul noțiunii de verb este cu mult mai larg decât în limbile europene. Astfel, de exemplu, în găgăuză există nouă tipuri de gerunzii specializate, denotând unele concomitență în genere, altele – precedentă nemijlocită, altele – cauză, altele – concesie ș.a.m.d. În turcă există douăsprezece gerunzii specializate în fel asemănător, fără să socotim câteva de acum arhaice. Deci potrivit criteriului prezentat mai sus, asemenea limbi (da ele sunt multe) ar apărea ca pline de „hibridi”, „monștri”, „januși cu două fețe” ș.a., instabile în limbile sale...

În altă ordine de idei trebuie semnalat că ideea „monstruoziității” infinitivului ca ceva „instabil” în limbă converge (poate fără știrea autorilor citați mai sus) cu prezentarea defectuoasă a paralelismului dintre gramatică și logică. Astfel, câteodată se constată paralelismul „substantiv – subiect și obiect”, „adjectiv – caracterizarea lor statică”, „verbul – acțiunea (adică caracteristica dinamică a subiectului” și „adverbul – caracterizarea celor două caracterizări”. Așa ar fi drept în ceea ce privește verbul, dacă el s-ar reduce numai la formele lui predicative. Dar vorba este că el are și forme nepredicative, printre ele infinitivul, care nu-și găsesc loc în această schemă. Unor cercetători aceasta le pare ceva neglijabil, și, poate, pentru logică asta nu e esențial, însă nu pentru lingvistică.

2) Ideea „instabilității” infinitivului în limbă (odată ce nu e vorba de acțiunea unui factor specific local, ca în cazul Balcanilor, pe cât se știe, unicul în lume, în felul său) e contrazisă de fapte evidente. Chiar în limba franceză (de la vorbitorii cărora pornește ideea examinată) infinitivul, moștenit din latină, în care a existat vreo mie de ani, există tot de vreo mie și jumătate de ani, fără să vădească o cât de mică tendință spre dispariție. În germană, maternă pentru W. Mayerthaler și coautorii lui. Situația e asemănătoare, ca și în celelalte limbi germanice, cele nebalcanice slave și alte multe limbi, foarte diferite. Mai mult decât atât, infinitivul nu dispăre nici din limbile în care coexistă cu substantivatul său (ca în germană sau spaniolă), acest ultim putându-se considera ceva ca „hibrid al hibridului”¹. În spaniolă însă e frecventă și întrebuițarea absolută a infinitivului și a substantivatului lui, în întorsături necunoscute altor limbi, tot fără să ducă la vreo înlocuire a vreuneia din aceste două formații prin altceva.

1 În alte limbi, cum este, de exemplu, turca, există formații, numite „masdare” care într-adevăr nu pot fi clasate univoc la verb sau la substantiv postverbal (e vorba de tur. *-mak/ -mek* sau *-mal/ -me*) și aceea din alte cauze decât supinul român în sens strict. Dar aceasta tot nu duce la dispariția lor. Iar în cazul găgăuzului *-maal/ -mää* a avut loc chiar evoluția dativului masdarului în infinitiv (ce e drept, înlocuit în unele întorsături prin conjunctiv ca în „pot să fac” sau „trebuie să fac”), însă nu din cauza vreunei instabilități generale a infinitivului, ci ca rezultat al îndelungatului bilingvism gagauzo-bulgar și gagauzo-grecesc.

Ne mai permitem să observăm că dacă situația într-adevăr ar fi așa, cum o prezintă autorii citați mai sus, noi n-am mai găsi în limbi infinitive câtuși de stabile, ci doar ceva care tot dispare cam tot așa cum apare. Adică infinitivele n-ar exista neîntrerupt timp de mii de ani, din trecutul îndepărtat până astăzi, ulterior dispărut. Cf., de exemplu, viitorul imperativului sau supinul în *-tui* din latină. Un exemplu real al unei asemenea evoluții din sfera infinitivului, aducem cu titlu de contrast tocmai din istoria nu prea îndepărtată a limbii române (vezi aici, partea II).

Deci atât din punct de vedere teoretic, cât și din cel practic al observărilor nemijlocite, teoria instabilității infinitivului ca a ceva „hibrid”, „monstruos” ș.a.m.d., instabil în limbă, își demonstrează completa inconsistență.

La cele spuse mai sus despre această „instabilitate” vine să se adauge următoarea considerație. Precum știm, în mai multe limbi romanice și germanice infinitivul, în afară de forma primară, apare deseori precedat de prepoziția desemantizată (adică de acum fostă prepoziție). Cf. engl. *make* și *to make* sau germ. *machen* și *zu machen* (din literatură știm și de analogul oland. *maken* și *te maken*). Iar în mai multe graiuri germane infinitivul s-a omonimizat cu trei forme ale prezentului. Cu mici sectoare de variere liberă, distribuția dintre aceste variante este strictă. Dintre limbile romanice prin așa distribuție excelează, după cum se știe bine, franceza (cf. varierea de tipul *faire – de faire*), care a influențat în această sferă româna². Mai puțin e cunoscut lingviștilor același fenomen din catalană: cf., de ex., *es oportú de portar a col-lació que...* (C. Parellada, Colom venç Colombo. *La vera naturalesa catalana del descobridor del nou mon*, Barcelona, 1957, p. 202) „e binevenit să aducem în discuție faptul că...” sau *Allò que interessa aci de remarcare es que...* (p. 243) „Ceea ce e interesant de remarcat aici este faptul că...”.

Totodată observăm că în toate aceste limbi infinitivul în forma primară e omonim cu altceva: în engleză infinitivul fiecărui verb e omonim cu toate formele prezentului, afară de cea a persoanei a 3-a singular. În germană și olandeză e omonim tot așa cu formele persoanelor 1-a și a 3-a plural. În franceză e omonim la verbele de conjugările productive cu participiul, ca în *chanter – chanté*, sau *finir – fini*. În catalană asta există între infinitiv și perfectul simplu, ca în *cantar – cantà*, amândouă pronunțate ca [kântà] sau *patir* „a păți” – *pati* [pătí]³.

Deci fără să aducem alte exemple de acest fel, putem observa că antepunerea prepoziției desemantizate e un fel de întărire a formei infinitivului. Chiar dacă omonimele se întâlnesc rar în contextele identice în care ar putea fi confundate, și aici își spune cuvântul cerința redundanței textului, ea constituind în limbile lumii în mediu aproximativ 50%. Se prea poate ca acest factor s-a manifestat și fără omonimia de care e vorba. De exemplu, în limbile scandinave nu există omonimia formei primare a infinitivului cu formele verbale predicative, dar întărirea lui materială prin antepusele

² Alternarea din rom. *face a a face* n-o discutăm aici, dată fiind situația ei cu totul particulară, pe care am descris-o în mai multe lucrări, ca o manifestare (împreună cu genitivul de tipul *casei – a casei*) ca ceea ce am numit „alautemie”, o trăsătură globală limbii române.

³ Mai mult despre căile de afirmare a tipului *de faire* în franceză vezi, de ex., în [9].

danezul *at*, suedezul *att* sau norvegianul *å* a putut să fie provocată de sărăcia generală a flexiunii verbului scandinav continental care nu se schimbă după persoană și număr. În acele limbi romanice, în care nu există omonimia indicată mai sus, se întâlnesc doar cazuri separate de antepunere a unei prepoziții la infinitiv în sensul pe care nu-l are ea pe lângă substantive. Cf., de ex., sp. *trata de hacerlo* „încearcă s-o facă” sau *comienza a hacerlo* „începe s-o facă” ori it. *finisce di farlo* „termină s-o facă” ori *comincia a farlo*, „începe s-o facă”, ca și în franceză, cf. resp. fr. *essayer de ...* sau *commencer au...* Dar vreo alomorfie pozițională a infinitivului, Ø alternându-se regulat cu fosta prepoziție pe lângă predicativele impersonale de tipul *faire – de faire*, în spaniolă și italiană nu există. Ce e drept, în portugheză infinitivul e omonim cu formele de persoana 1-a și a 3-a (cf. *fazer*) ale seminfinitivului (a așa zisului „infinitivului personal”), dar la care aceste forme sunt percepute ca personale între celelalte patru (*fazeres, fazermos, fazerdei, fazerem*).

Dar cu mult mai diagnostice sunt faptele următoare. În multe limbi în care nu există omonimia infinitivului cu alte forme verbale, nu există nici întărirea formei lui cu un element antepus. Prin urmare, această întărire este (poate nu numai, dar și) un mijloc de păstrare a infinitivului în limbă ca element inconfundabil. Așa ceva nu ar fi posibil dacă infinitivul, prin însăși natura sa (deci nu din cauza formei sale omonimizate cu altceva sau încă ceva trecător)⁴ ar fi „instabil” ca un „hibrid”, un „monstru”, un „janus” ș.a. Astfel, în limbile slave infinitivul, care se menține de mii de ani, nefiind omonim cu nimic, nu cere nicio întărire prin vreun element antepus temei⁵. Așa este și în mai multe alte limbi, de exemplu, în cele turcice.

Așa dar, vedem că în cazuri de un pericol real, probabil sau posibil pentru existența infinitivului din cauze străine naturii lui, limba găsește mijloace de a preîntâmpina pierderea lui.

II

Și ca să ilustrăm, cu titlu de contrast, care este soarta unei formații din sfera infinitivului românesc care, deși nu este, dar are într-adevăr aparențe de a trece drept un hibrid în această sferă, aducem faptele următoare.

⁴ Nu mai discutăm versiunea dispariției infinitivului din greacă din cauze semantice (pretinsa inferioritate a lui în comparație cu propozițiile secundare, viitoare forme de conjunctiv) care, ca și mult vehiculata teorie a omonimizării lui cu acesta la persoana a 3-a singular ca pretins punct de pornire a înlocuirii lui – tot versiuni care nu rezistă la confruntarea cu faptele evidente – vezi pe scurt (Gabinschi, M., p. 235, 244) și lucrările noastre precedente. Această dispariție nu poate fi explicată prin nici un factor intern al evoluției limbii grecești (ca și al vreunei alte limbi), iar însăși asemenea dispariție nu a fost găsită nicăieri în afara regiunii balcanice, în care a acționat un factor specific local (după considerațiile cele mai verosimile, influența substratului în care infinitivul încă nu exista sau cunoștea încă o circulație restrânsă).

⁵ În limba rusă, poate la mii de cazuri de întrebuintare a infinitivului el se poate întâlni precedat de un *чтобы* omisibil, ca, de ex., în *так, чтоб туда что-то положить – это практически невозможно* (radio „Свобода”, 03.03.18), dar de la astfel de anacolute rare până la întărirea formei infinitivului periclitat este foarte departe.

O vreme în româna veche scrisă (precum ne spun datele noastre, prin excelență în secolul XVII) în românește, printre alte forme lărgite ale infinitivului au ființat cele de tipul *de-a facerea*. E greu de spus dacă au existat și în limba vorbită de atunci, deoarece le fixăm numai la autorii predispuși la stilul elevat. Printr-o vădită predilecție pentru aceste formații excelează Varlaam. De exemplu: *N-au mai părăsît Dumnedzău de-a trimiteră slugile sale la semenția omenească*⁶. Precum arată analiza acestor fapte, ele nu sunt hibrizi decât în aparență, ci sunt pur verbale, din cauza că: 1) sunt tranzitive, adică exprimă obiectul direct întotdeauna la acuzativ, nu la genitiv, de ex., *nu părăsiră de-a învățarea cuvântul lui Dumnezău*; 2) se însoțesc de adverbe, nu de adjective, de ex., *nu mai părăsiia de-a arătarea adease arătări dumnedzăiești*; 3) primesc clitice verbale („pronume scurte), de ex., *Pre nește oameni ce era de-a să înecarea în mare izbăvi*; 4) îl includ întotdeauna pe *a* antepus, imposibil la substantivalele infinitivale.

Lipsa vreunui adjectiv sau pronume acordat pe lângă aceste formații demonstrează caracterul lor pur verbal, de aceea hibrizi sunt doar în aparență⁷. Dar cât de puternică este aceasta, ne-o arată faptul că până și un romanist atât de competent cum a fost W. Meyer Lübke a văzut aici în finalul *-a* articol. Dar acesta este posibil numai și numai la nume. De aceea e greșită găsirea, de către dânsul, a paralelei acestor formații în sp. *un secreto deseáros* (textual „un tainic a vă dori”), în care articolul nehotărât *un* și adjectivul *secreto* acordate în categorii demonstrează prezența, la reflexul infinitivului *desear* „a dori”, a complexului categorial pansomatic, adică substantival, deci substantivitatea lui. Acesta nu este cazul rom. *de-a facerea*.

O confirmare a verbalității acestui *de-a facerea* este intersanjabilitatea lui cu variantele mai simple ale infinitivului, cum sunt *a facerea*, *a facere* și chiar *a face* (această ultimă de acum atunci cea mai obișnuită variantă a lui). Cf., de ex., *să ne oprim ochii de a prăvirea lucruri de curvie, urechile de-a ascultare cântece lumești de iuboste ș.a.m.d.* (Varlaam) sau *Învățați-vă și voi a creade și părăsiți a pedepsirea credincioșii* (tot acolo) sau *nimic de aceasta nu grijia, ci numai de-a prădarea și a face răotăți în țară* (Gr. Ureche)⁸.

Ce este deci în esență acest *de-a facerea*? E rezultatul lărgirii treptate a formei infinitivului *a facere* > *de-a facere* > *de-a facerea*. La izvorul evoluției aici stă fonocomplexul *de*, la origine prepoziție, dar ulterior devenit, printre altele, și element, deseori facultativ, de întărire fonetică a mai multor tipuri de logoforme. Pe această cale au apărut chiar unele elemente stabile ale lexicului român, ca *dalb* și *daurit*, probabil și *dolofan*. Dar alipirea acestui *de* (sau *d'*) zis expletiv este extrem de caracteristică pentru poezia populară în care se unește cu formele cuvintelor din diferite clase, îndeosebi pentru balade (proces bine ilustrat și cercetat de către N.M. Băieșu, vezi *Поэзия популярэ а обичеюрлор календариче*, Кишинэу, 1975, p. 59 ș.a.; *Балада популярэ*. Кишинэу, 1976, p. 179 ș.a.). Printre aceste forme se găsește

⁶ Documentarea acestor și a multor altor exemple ale fenomenului examinat vezi în (Gabinschi, Marcu 2010, p. 43-52).

⁷ Nu sunt ceva într-adevăr imposibil de clasificat univoc la o clasă de cuvinte („parte de vorbire”), cum sunt rarele contaminări izolate ca *bātu-l-ar* din *bātu-l-ar dracu*.

⁸ Vezi (Gabinschi, Marcu 2010, p. 48-52) cu mai multe exemple.

și infinitivul, de ex., *Și-ncepură de-a săpa* (*Балада популярэ. Кишинэу, 1976, p. 211*), *Începu iar de-a cânta* (p. 213), *Făr' de-a fi 'n trăsurii purtată* (p. 225) ș.a. Date fiind timpul și caracterul popular al fenomenului, el nu poate fi rezultatul influenței franceze (deși înseși originile panromanice ale evoluției lui *de* în franceză și în română sunt în fond comune). Deci o specie a lui *de* deprepoziționalizat a fost folosită în româna veche pentru crearea tipului *de-a facere*, evoluat și în *de-a facerea*, după cum ne permit să considerăm faptele următoare.

Precum vedem, acest *a facere* > *a facerea* > *de-a facerea* este un analog fonice evident al lui *al doi* > *al doile* > *al doilea*, în ambele situații lăsându-se urmărită o întărirea sui-generis a componentei fonetice a câte unei clasoforme. Dar și mai grăitoare e evoluția a câte unor logoforme (tot odată și a unor cuvinte monomorfe) izolate, cum sunt *de-a bușilea*, *de-a'ndărătălea*, *de-a'ndoaselea*, *de-a'npicioarelea*, *de-a v-ați ascunselea*. În aceste cazuri observăm o asimilare la distanță care poate fi numită și **asimilare-ecou**, manifestată de secvențele *-ea... -ea*, atât în *de-a... lea*, cât și în *de-a... rea*. Acest *de-a... lea* a rămas în componența unor cuvinte izolate, pe când *de-a... rea* a ieșit din uz (ca și *a facerea* care este o variantă fonetică a lui). Amândouă formațiile au dispărut deoarece nu au avut vreo funcție denotativă neîndeplinită de alte forme, iar conotarea lor nu a fost ceva mai mult decât o modă efemeră. Ele nu au slujit nici relevării mai pregnante a sensului unor forme verbale, spre deosebire de altele, cum au fost o vreme în românește formele de perfect compus, relevat la plural prin desinența perfectului simplu, ca în (*noi*) *am cantatară*, cf. din Caragiale *dar noi n-am plătitară?* Dar și aceste formații, deși într-adevăr hipercharacterizante a unui sens, au fost considerate incorecte și practic au ieșit din uz (*Gramatica limbii române*², p. 269). Însă tipul *de-a facerea* este ceva în planul expresiei necomutat cu ceva denotativ în planul conținutului decât în aparență. Altfel spus, a fost o modă verbală efemeră dispărută fără urme. Asta a fost într-adevăr ceva instabil în sfera infinitivului (deși nu recurgem la excentricele „hibrid”, „monstru” sau „janus”).

Mai târziu, a apărut tipul *de a face*, existent și acum, tot puțin deosebit în plan denotativ de simplul *a face* dar care, imitând franceza, a conotat o racordare a românei la modul de exprimare occidental, ceea ce avea un anumit scop extracomunicativ. De aceea s-au menținut în limbă, construcțiile ca, de ex., *Sarcina noastră este de a rezolva problema*, deși și fără acest *de* sensul ar fi același⁹. În sfârșit, o paralelă interglotică menită să arăte că mode verbale există în diferite limbi, dispărând fără vreun detriment pentru ele.

⁹ Dar și de acest *de a face* s-a abuzat în secolul XIX, spunându-se atunci, de ex., *pentru de a ocroti și pentru de a pedepsi*, însă și în zilele noastre auzim sofisticări ca *Propune de a participa...* sau *Este necesar de a organiza...* (din emisiuni), sau într-un text de popularizare a științei: *Un simplu aparat optic, menit de a privi diferite obiecte la distanțe mari*. (Б. Рэуту, *Дин негура уйтэруй*, Кишинэу, 1969, p. 77). Aici într-adevăr este ceva de la „monstru”, de care limba s-ar putea ușor dispensa, spre deosebire de infinitivul ca atare. Tot în zilele noastre, în goană după noutate (sau și de bombasticitate) se ajunge la întorsături ca *avem multe de a învăța de la colegii din Georgia* (radio Chișinău, 08.09.2018), construcție de-a dreptul incorectă. Oare n-ar fi bine să se spună aici, de ex., *avem multe de învățat?*

Astfel, în vorbirea rusă orală, dar oglindită și în literatură, a existat câteva secole moda a ceea ce se numea „словоерики”, „словоерсы” sau „словоеры”. Aceasta se exprima în adăugirea la sfârșitul cuvintelor a lui *-c*, abreviere a lui *сударь* „domnule”. Inițial, a fost un semn de reverență față de convorbitorul mai sus pus, dar pe urmă a pierdut acest caracter devenind ceva pur facultativ, iar în vremea noastră mai poate apărea ca mijloc de parodiare sau în glumă. De cele mai dese ori se întâlnea ceva ca *Da-e, Tac, Hy-e* ș.a. dar în principiu acest *-c* putea să se alipească la orice cuvânt (cf. din dialogul a doi ofițeri țariști la Maiakovski: *Культура нужна, а мы Азия -c* (vezi amănuntele în: *Словарь русского языка*², p. 11, 140).

Deși dintr-o sferă cu totul alta a limbii ca o modă efemeră apare tipul *de-a facerea*. De ea un vorbitor obișnuit de română acum nici nu știe, pe când fără infinitiv este de obicei de neînchipuit o convorbire în românește.

Prin acest contrast am relevat deosebirea dintre statutul real al infinitivului în limbă și ceea ce poate fi numit în terminologia epatantă modernă „hibrid”, „monstru”, „janos” ș.a. „instabil în limbă”, „de dublă natură” etc. În lumina celor spuse nu putem decât să mai confirmăm justetea cuvintelor lui A.M. Peșkovski (deja citate de noi nu odată) despre infinitiv: „Язык сделал колоссальное завоевание в области мысли, создав представление о процессе самом по себе, вне связи с производителем процесса и вне опредмечивания процесса (A.M. Пешковский, p. 130), constatare mai justă decât mai multe sofisticări și elucubrații pe cât de epatante, pe atât de inconsistente, pe tema dată, dezmințite la prima confruntare nepreconcepută cu realitatea.

În sfârșit, facem următoarea comparație. În franceză (ca și în toate limbile vest-romanice) au fost pierdute declinarea substantivelor și adjectivelor, ca și (în puține excepții) gradele de comparație, sintetice, viitorul sintetic, pasivul sintetic (ultimele constatări privesc și româna), multe cuvinte frecvente etc. Iar „monstrul”, „janusul” etc., s-a păstrat bine peste tot în afara Balcanilor, schimbându-și doar modul, de a exprima diateza și timpul relativ, dar căpătând și funcții noi, necunoscute lui în latină. Ca să se tragă concluzia sugerată de aceste fapte bine cunoscute, nu este nevoie să ne adâncim în analiza extravaganțelor descrise mai sus, a căror inconsistență se face evidentă chiar la prima cunoștință cu realitatea.

Mai mult decât atât, în franceză, ca și în toate limbile vest-romanice, a fost pierdută declinarea substantivelor și adjectivelor, gradele de comparație (cu unele excepții) ale acestora, viitorul sintetic, pasivul sintetic, multe cuvinte ș.a. Iar „monstrul” ș.a., chipurile instabil în limbă s-a menținut peste tot în romanica apuseană, ba mai mult, și-a acomodat exprimarea diatezei și a timpului relativ la structura nouă a limbilor și a căpătat funcții necunoscute lui în latina clasică. Ca să se tragă concluzia cuvenită din aceste fapte evidente, nu trebuie să ne adâncim în examinarea tezelor prezentate mai sus.¹⁰

¹⁰ Așa stând lucrurile, ne permitem să facem următoarea digresiune în domeniul abstracțiilor celor mai înalte. Concepția descrisă mai sus a „instabilității”, „monstruoziității” etc. a infinitivului, în loc să explice natura lui, contrazice faptele evidente. De aceea, adepții acestei teorii ar putea să aducă în sprijinul său cunoscutele cuvinte ale lui Hegel. Acesta, precum se știe, auzind că unele teze ale lui contrazic realitatea, ar fi spus „Cu atât mai rău pentru realitate.” Noi însă aducem în sprijinul nostru cuvintele, cunoscute de mai demult, ale lui Spinoza, potrivit cărora ceea ce este nou nu numai că este e o ipso și adevărat.

Referințe bibliografice

1. BACINSCHI, Ilie. *L'infinitif et les moyens de son remplacement: étude de syntaxe historique et comparée*. Bucarest, 1946.
2. GABINSCHI, Marcu. *Studii de limbă română*. Chișinău, 2017.
3. GABINSCHI, Marcu. Sfera formelor verbale nepredicative nonconjunctivale în româna veche (Contribuție la periodizarea istoriei limbii). În: *Omagiu Nicolae Raevschi – 80 de ani de la nașterea (29.XII.1929 – 13.V.2009)*. Chișinău, 2010. 28-92 p.
4. *Gramatica limbii române*², I. București, 1963.
5. MAYERTHALER, W., FLIEDL, G., WINKLER, Ch. *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen. Teil – Die Romania (samt Baskisch)*. Tübingen, 1993.
6. RÉMI-GIRAUD, Sylvianne. Les Grilles de Procuste: description comparée de l'infinitif en français, grec ancien, allemand, anglais et arabe. În: *L'infinitif*. Lyon, 1988. p. 5-68.
7. SALA, Marius. *Limbi în contact*. București, 1997.
8. SECO, R. *Manual de gramática española*. La Habana, 1972.
9. TOGEBY, K. *Dex infinitif successeur de l'infinitif substantive*. Français modern, 1957, 1, p. 1-5.
10. TROST, Pavel. *Balkanismes et judéo-espagnol*. Les études balkaniques tchécoslovaques, IV. Praha, 1972.
11. А. М. ПЕШКОВСКИЙ. *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва, 1956.
12. *Балада популярэ*. Кишинэу, 1976.
13. В. Ю. РОЗЕНЦВЕЙГ. *Языковые контакты*. Ленинград, 1972.
14. *Поезия популярэ а обичеюрилор календариче*. Кишинэу, 1975.
15. *Словарь русского языка*², IV. Москва, 1984.